

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Кафедра цивільно-правових дисциплін

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан юридичного факультету

Віталій СЕРЬОГІН

«28»

серпня

2025 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

рівень вищої освіти - другий (магістерський)
галузь знань - D Бізнес, адміністрування та право
спеціальність - D9 Міжнародне право
освітня програма - Міжнародне право
вид дисципліни - обов'язкова
факультет - юридичний

2025 / 2026 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою юридичного факультету

28 серпня 2025 року, протокол № 1

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

Мічурін Євген Олександрович, д.ю.н., професор, професор кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Програму схвалено на засіданні кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету

Протокол № 19 від 26 червня 2025 року

Завідувач кафедри
цивільно-правових дисциплін

Олена УСТИМЕНКО

Програму погоджено с гарантом освітньо-професійної програми другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю «Міжнародне право»

Гарант освітньо-професійної програми
другого (магістерського) рівня вищої освіти
«Міжнародне право»

Олександр ГАВРИЛЕНКО

Програму погоджено науково-методичною комісією юридичного факультету

Протокол від 28 серпня 2025 року, № 1

Голова науково-методичної комісії
юридичного факультету

Ганна ЗУБЕНКО

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Актуальні проблеми цивільного права та процесу» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістрів права, спеціальності D9 Міжнародне право.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є підготовка фахівців, які мають високу правосвідомість та правову культуру, володіють необхідними в їх професійній діяльності знаннями і практичними навичками для вирішення конкретних завдань матеріального та процесуального права, здібних самостійно орієнтуватись в сучасних правовідносинах, приймати виважені та обґрунтовані рішення в рамках своєї професійної компетенції з урахуванням актуальних проблем цивільного права та процесу і можливих шляхів їх вирішення.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є визначення та аналіз правових проблем, формування та обґрунтування правових позицій та застосування отриманих знань у практичних ситуаціях.

1.3. Кількість кредитів – 4

1.4. Загальна кількість годин –120

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Обов'язкова	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
2-й	2-й
Семестр	
3-й	3-й
Лекції	
14 год.	4 год.
Практичні, семінарські заняття	
14 год.	2 год.
Лабораторні заняття	
Самостійна робота	
92 год.	114 год.
у тому числі індивідуальні завдання	
10 год.	10 год.

1.6. Перелік компетентностей, що формує дана дисципліна:

ЗК 1. Здатність до критичного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 2. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК 5. Здатність розробляти проекти та управляти ними.

ЗК 6. Здатність проводити дослідження на відповідному рівні.

ЗК- 10 Здатність до використання інформаційних і комунікаційних технологій

СК 2. Здатність самостійно забезпечувати юридичне представництво інтересів клієнта та організовувати надання юридичних послуг.

СК 4. Здатність ефективно забезпечувати адаптацію законодавства України до права ЄС у правотворчому, правоінтерпретаційному та правозастосовному контекстах, надавати

правову підтримку євроінтеграційним та євроатлантичним процесам у різних сферах суспільних відносин.

СК.10. Здатність розв'язувати задачі дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері міжнародного права, права ЄС, порівняльного правознавства.

СК 11. Здатність дотримуватися професійної та академічної доброчесності, нести відповідальність за достовірність отриманих результатів наукових досліджень.

1.7. Перелік результатів навчання, що формує дана дисципліна:

РН 2. Продувати нові ідеї для розв'язання практичних завдань зі сфери професійної юридичної діяльності.

РН 3. Вільно спілкуватися державною та іноземною мовами усно і письмово для обговорення питань професійної діяльності, результатів досліджень та інновацій, пошуку та аналізу відповідної інформації.

РН 5. Здійснювати юридичне представництво клієнта в міжнародних судових органах, національних судах, міжнародних комерційних арбітражах, інших міжнародних організаціях, органах державної влади та місцевого самоврядування.

РН 8. Готувати проекти міжнародних договорів та актів національного законодавства, надавати пропозиції з усунення колізій між нормами міжнародного права, а також приведення норм національного права у відповідність до норм міжнародного права.

РН 9. Імплементувати норми міжнародних договорів, актів міжнародних міжурядових організацій, рішень міжнародних судів у національний правопорядок.

РН 10. Надавати юридичний супровід процесам адаптації різних галузей законодавства України до права Європейського Союзу.

1.8. Пререквізити: Теорія права та держави. Цивільне право (загальна частина). Цивільне право (особлива частина). Господарське право. Цивільний процес. Господарський процес.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Тема 1. Актуальні проблеми цивільно-правової відповідальності.

Цивільна відповідальність: поняття, зміст, межі, принципи. Співвідношення понять «відповідальність», «санкції», «обов'язок». Відповідальність за шкоду.

Тема 2. Актуальні проблеми застосування методів наукового пізнання у цивілістичних дослідженнях.

Діалектичний метод та його зв'язок із спеціальними методами у цивілістичних дослідженнях. Системно-структурний метод та його зв'язок із спеціальними методами у цивілістичних дослідженнях. Формально-логічний метод та його зв'язок із спеціальними методами у цивілістичних дослідженнях.

Тема 3. Формування новизни у цивільно-правових дослідженнях.

Поняття новизни у цивільно-правових дослідженнях. Види новизни у цивільно-правових дослідженнях. Прийоми формування новизни у цивільно-правових дослідженнях. Визначення основних понять: честь, гідність, ділова репутація. Специфіка способів захисту честі, гідності та ділової репутації. Аналітика основних рішень Верховного Суду. Проблеми реалізації способів захисту при порушенні честі, гідності та ділової репутації.

Тема 4. Актуальні проблеми договірного права: вчення про договірні умови.

Розвиток уявлень про істотні умови договору в Стародавньому Римі. Формування категорії «істотні умови договору» в доктрині цивільного права. Сучасні погляди на істотні умови договору: єдність і диференціація. Визначення достатності істотних умов для окремих

видів договорів: сутність проблеми і підходи до її вирішення.

Тема 5. Актуальні проблеми обмежень у цивільному праві.

Поняття обмежень прав осіб. Характеристика обмежень прав осіб. Сутність (зміст) обмежень прав осіб. Обґрунтування існування в сучасному цивільному праві категорії обмежень. Її зв'язок і відмінності від «заборон» та інших цивільно-правових категорій.

Тема 6. Актуальні проблеми корпоративного права.

Поняття корпоративного права. Підходи до формування змісту корпоративного права. Різниця англійського та американського підходів до визначення корпоративного права. Предмет вивчення корпоративного права на сучасному етапі.

Тема 7. Актуальні проблеми цивільного процесу.

Теорія доказів. Правова природа обов'язку доказування в цивільному процесі. Окремі аспекти предмету доказування та класифікація доказів. Висновок експерта. Поняття та види процедур розгляду справи у цивільному судочинстві. Характеристика процедури розгляду справ у порядку спрощеного позовного провадження. Особливості розгляду деяких справ. Окремі аспекти права на апеляційне оскарження. Загальна характеристика касаційного оскарження рішень суду в цивільному процесі. Проблемні аспекти виконання рішень суду.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма навчання						заочна форма навчання					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	с	лаб	інд	ср		л	с	лаб	інд	ср
Тема 1. Актуальні проблеми цивільно-правової відповідальності	17	2	2			13	20	2	2			16
Тема 2. Актуальні проблеми застосування методів наукового пізнання у цивілістичних дослідженнях	17	2	2			13	18	2				16
Тема 3. Формування новизни у цивільно-правових дослідженнях	17	2	2			13	16					16
Тема 4. Актуальні проблеми договірних прав: вчення про договірні умови.	17	2	2			13	16					16
Тема 5. Актуальні проблеми обмежень у цивільному праві	17	2	2			13	16					16
Тема 6. Актуальні проблеми корпоративного права.	17	2	2			13	16					16
Тема 7. Актуальні проблеми цивільного процесу	18	2	2			14	18					18
Усього годин	120	14	14		10	92	120	4	2		10	114

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Актуальні проблеми цивільно-правової відповідальності	2 (2)
2.	Актуальні проблеми застосування методів наукового пізнання у цивілістичних дослідженнях	2
3.	Формування новизни у цивільно-правових дослідженнях	2
4.	Актуальні проблеми договірного права: вчення про договірні умови.	2
5.	Актуальні проблеми обмежень у цивільному праві	2
6.	Актуальні проблеми корпоративного права.	2
7.	Актуальні проблеми цивільного процесу	2
	Разом	14 (2)

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1.	Актуальні проблеми цивільно-правової відповідальності (опрацювання додаткової літератури за темою)	13 (16)
2.	Актуальні проблеми застосування методів наукового пізнання у цивілістичних дослідженнях (опрацювання додаткової літератури за темою)	13 (16)
3.	Формування новизни у цивільно-правових дослідженнях (опрацювання додаткової літератури за темою)	13 (16)
4.	Актуальні проблеми договірного права: вчення про договірні умови (опрацювання додаткової літератури за темою)	13 (16)
5.	Актуальні проблеми обмежень у цивільному праві (опрацювання додаткової літератури за темою)	13 (16)
6.	Актуальні проблеми корпоративного права (опрацювання додаткової літератури за темою)	13 (16)
7.	Актуальні проблеми цивільного процесу (опрацювання додаткової літератури за темою)	14 (18)
	Разом	92 (114)

6. Індивідуальні завдання

Індивідуальне завдання при вивченні курсу «Актуальні проблеми цивільного права та процесу» являє собою підготовку студентом академічної групи реферату.

Рефератом є письмова робота за обраною темою навчальної дисципліни «Актуальні проблеми цивільного права та процесу», яка розкриває поставлену проблематику на підставі застосування наукових джерел й нормативно-правових актів та виконується студентами позааудиторно.

Теми рефератів:

1. Теорія причинного зв'язку в цивільному праві
2. Право власності територіальних громад та держави Україна
3. Правова природа заповідального відказу в цивільному праві
4. Показання свідків як засіб доказування в цивільному процесі
5. Правова природа інституту мирової угоди
6. Межі розгляду справи судом касаційної інстанції

Вимоги до написання індивідуального завдання з дисципліни «Актуальні проблеми цивільного права та процесу»:

1. мова написання – українська, у науковому стилі
2. загальний обсяг роботи 12-18 арк. формату А-4, текст розміщується з одного боку сторінки
3. текстові вимоги: редактор – Word; шрифт – Times New Roman, чорний колір, 14 кегель, через 1,5 інтервал; поля: зверху – 2 см, знизу – 2 см; зліва – 3 см, справа – 1,5 см, книжковий формат, нумерація сторінок у верхньому правому кутку
4. обов'язкові посилання у тексті завдання на використані джерела: у квадратних дужках вказується номер джерела за списком та номер сторінки в ньому (за наявності), де викладена відповідна інформація. Дужки проставляються безпосередньо за текстом, якого стосується посилання. Наприклад: «автори вважає, що ... /викладається зміст думки/ [1, с. 2-3]»; цифри «1» в даному прикладі – це номери, під якими розміщені зазначені роботи у списку використаних джерел, «с. 2-3» – номери сторінок
5. в посиланнях на наукові статті, опубліковані у збірниках наукових праць, періодичних виданнях тощо обов'язково зазначається прізвище автора та назва праці, назва видання, рік, номер випуску, сторінки, на яких розміщено дану працю
6. запозичення чужих думок без посилання на автора не дозволяється
7. положення роботи мають бути сформульовані на основі чинних нормативно-правових джерел.
8. за пропуск строку подання та ідентичність тем індивідуального завдання додатково знімається 5 балів

Нормативний матеріал, наукову, навчальну та іншу спеціальну літературу за темою індивідуального завдання студент підбирає самостійно. Застаріла наукова та нормативно-правова база може використовуватися у контрольній роботі тільки в якості порівняльного елементу.

7. Методи навчання

Застосовуються три групи методів навчання:

1. словесні – описове розкриття навчального матеріалу, пояснення сутності відповідного явища, поняття, процесу, інструктаж щодо особливостей застосування окремих норм, перевірка рівня самостійного опрацювання навчального матеріалу тощо;
2. наочні – демонстрація схем, таблиць, малюнків (за наявності);
3. практичні – формування вмінь і навичок оперування правовими категоріями, застосування правових норм та використання набутих знань при проведенні семінарських занять.

Крім того, за рівнем самостійної розумової діяльності застосовуються методи:

- проблемного викладу;
- частково-пошуковий метод;
- дослідницький метод

8. Методи контролю

Для визначення рівня засвоєння студентами навчального матеріалу, оцінювання їх знань та умінь використовують поточний (опитування, контрольна робота) та підсумковий контроль (залікова робота).

Форми поточного контролю здобутків студентів за темами навчальної дисципліни становлять усні відповіді (виступ на практичному занятті, відповідь на колоквиумі, відповіді на питання за результатами самостійної підготовки згідно наданих тем, розв'язання

практичних змодельованих завдань).

Поточний контроль передбачає також написання письмової контрольної роботи та підготовку індивідуального завдання з метою оцінювання знань і умінь, набутих під час вивчення тем відповідного розділу. Письмова контрольна робота може передбачати розгорнуті відповіді на відкритті питання, відповіді на тести, вирішення практичних завдань.

Підсумковий контроль проводиться у формі заліку. Залікове завдання може передбачати розгорнуті відповіді на питання, відповіді на тести, вирішення змодельованих завдань тощо. Студента допускають до складання семестрового підсумкового контролю за умови набрання ним мінімум 10 балів. Максимальна сума балів, яку може набрати студент при складанні підсумкового контролю з навчальної дисципліни, складає 40. Максимальна сума балів, які може набрати студент при вивченні навчальної дисципліни, складає 100.

Перелік питань до заліку

1. Цивільна відповідальність: поняття та зміст
2. Межі цивільно-правової відповідальності
3. Принципи цивільно-правової відповідальності
4. Співвідношення понять «відповідальність», «санкції», «обов'язок».
5. Відповідальність за шкоду.
6. Діалектичний метод та його зв'язок із спеціальними методами у цивілістичних дослідженнях.
7. Системно-структурний метод та його зв'язок із спеціальними методами у цивілістичних дослідженнях.
8. Формально-логічний метод та його зв'язок із спеціальними методами у цивілістичних дослідженнях.
9. Поняття новизни у цивільно-правових дослідженнях.
10. Види новизни у цивільно-правових дослідженнях.
11. Прийоми формування новизни у цивільно-правових дослідженнях.
12. Визначення основних понять: честь, гідність, ділова репутація.
13. Специфіка способів захисту честі, гідності та ділової репутації.
14. Аналітика основних рішень Верховного Суду щодо захисту честі, гідності та ділової репутації.
15. Проблеми реалізації способів захисту при порушенні честі, гідності та ділової репутації.
16. Розвиток уявлень про істотні умови договору в Стародавньому Римі.
17. Формування категорії «істотні умови договору» в доктрині цивільного права.
18. Сучасні погляди на істотні умови договору: єдність і диференціація.
19. Визначення достатності істотних умов для окремих видів договорів: сутність проблеми і підходи до її вирішення.
20. Поняття обмежень прав осіб.
21. Характеристика обмежень прав осіб.
22. Сутність (зміст) обмежень прав осіб.
23. Обґрунтування існування в сучасному цивільному праві категорії обмежень. Її зв'язок і відмінності від «заборон» та інших цивільно-правових категорій.
24. Поняття корпоративного права: проблематика визначення.
25. Підходи до формування змісту корпоративного права.
26. Різниця англійського та американського підходів до визначення корпоративного права.
27. Предмет вивчення корпоративного права на сучасному етапі.
28. Теорія доказів.
29. Правова природа обов'язку доказування в цивільному процесі.
30. Окремі аспекти предмету доказування та класифікація доказів. Висновок

експерта.

31. Поняття та види процедур розгляду справи у цивільному судочинстві.
32. Характеристика процедури розгляду справ у порядку спрощеного позовного провадження. Особливості розгляду деяких справ.
33. Окремі аспекти права на апеляційне оскарження.
34. Загальна характеристика касаційного оскарження рішень суду в цивільному процесі.
35. Проблемні аспекти виконання рішень суду.

9. Схема нарахування балів

Денна форма навчання

Загальна кількість балів – 100.

Кількість балів за залік – 40.

Кількість балів протягом семестру – 60:

Максимальна кількість балів за опрацювання всіх тем дисципліни – 35 балів.

Максимальна кількість балів за контрольну роботу та індивідуальне завдання – 25.

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання									Разом	Залік	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Індивідуальне завдання	60	40	100
5	5	5	5	5	5	5					

Заочна форма навчання

Загальна кількість балів – 100.

Кількість балів за залік – 40.

Кількість балів протягом семестру – 60:

Максимальна кількість балів за опрацювання всіх тем дисципліни – 30 балів.

Максимальна кількість балів за контрольну роботу та індивідуальне завдання – 30.

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання			Разом	Залік	Сума
T1-T7	Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Індивідуальне завдання	60	40	100
20	20	20			

Оцінювання за **усні відповіді на семінарських заняттях** здійснюється наступним чином:

5 (20) балів - студент дає повний, правильний, послідовний, зв'язний, обґрунтований виклад питання, орієнтується у чинному законодавстві та судовій практиці, відповідає на додаткові запитання та приймає активну участь в обговореннях на протязі усього часу семінарського заняття.

4 (19-14) бали – студент не надає повний, правильний, послідовний, зв'язний, обґрунтований виклад питання, не орієнтується у чинному законодавстві та судовій практиці, відповідає не на всі додаткові запитання та не приймає активну участь в обговореннях на протязі усього часу семінарського заняття.

3 (13-9) бали – студент плутається у варіантах відповіді, не проявляє знань у чинному законодавстві, не відповідає на додаткові питання, не приймає участі у обговореннях.

2 (8-3) бали – студент не дає чіткої відповіді на жодне з поставлених питань, не приймає участі у обговореннях.

1 (2-1) бал – студент не орієнтується у поставлених питаннях та відповідях на них, свідомо відмовляється відповідати, відповідь складається з окремих слів та речень, наближених до змісту істинної відповіді.

0 балів – студент відмовляється від відповіді на семінарському занятті; висловлює свою невідповідність до семінарського заняття.

** інформація в дужках для студентів заочної форми навчання*

Критерії оцінювання індивідуального завдання

Кількість отриманих балів	Критерії отримання відповідної кількості балів
0-4 (0-5) балів	робота не зараховується; студентом не дотримано визначених вимог, тематика роботи не розкрита взагалі, не використано міжнародні джерела; студент не орієнтується в тематиці роботи та не може відповісти на жодне з поставлених питань
5-9 (6-10) балів	робота не в повній мірі відповідає вимогам, що висуваються; при виконанні роботи використано менш ніж 10 джерел, не використано міжнародні наукові джерела; в роботі відсутні посилання на використані джерела, тема роботи розкрита однобічно, відсутня логічність викладення матеріалу; не дотримано структури роботи; в роботі допущено суттєві граматичні та/або стилістичні помилки; студент не відповів на переважну більшість поставлених питань
10-14 (11-19) балів	робота виконана на належному теоретико-практичному рівні; дотримано вимоги, які висуваються до написання роботи, робота належним чином структурована, але в недостатній мірі проаналізовані наукові джерела та відсутній творчий підхід до виконання поставлених завдань, допущено незначні порушення логічності та/або систематичності викладення матеріалу; допущено незначні неточності в оформленні роботи; студент відповів на усі поставлені питання
15 (20) балів*	робота виконана на високому науково-практичному рівні; в роботі продемонстровано високий рівень знань та творчого осмислення отриманих результатів дослідження; не допущено помилок при оформленні роботи; студент відповів на усі поставлені питання

** інформація в дужках для студентів заочної форми навчання*

Критерії оцінювання контрольної та залікової роботи

Контрольна та залікова роботи виконуються у письмовій формі. Контрольна робота складається з 10 (20) тестових завдань, залікова робота – із 40 тестових завдань. Кожне тестове завдання має варіанти відповідей, тільки один з яких є правильним; за кожну правильну відповідь нараховується один бал.

** інформація в дужках для студентів заочної форми навчання*

Критерії оцінювання

зараховано	Вищий рівень компетентності: студент глибоко і в повному обсязі засвоїв програмний матеріал, грамотно, вичерпно та логічно викладає його в усній або письмовій формі: при цьому знає рекомендовану літературу, виявляє творчий підхід і правильно обґрунтовує прийняті рішення, добре володіє різносторонніми вміннями та навичками при виконанні практичних задач, відмінно виконує текстові та графічні матеріали
	Високий рівень компетентності: студент знає програмний матеріал, грамотно і за суттю викладає його в усній або письмовій формі. Припускаючи незначні помилки або неточності у трактовці понять та категорій; при цьому володіє необхідними вміннями та навичками при виконанні практичних задач, відмінно виконує текстові та схематичні матеріали, мають місце деякі помилки
	Достатній рівень компетентності: студент знає тільки основний програмний матеріал, припускає грубі неточності, недостатньо чіткі формулювання, непослідовність у викладенні відповідей в усній або письмовій формі; при цьому невпевнено володіє вміннями та навичками виконання практичних завдань
не зараховано	Недостатній рівень компетентності: студент володіє основним програмним матеріалом, допускає грубі помилки, які свідчать про нерозуміння матеріалу, у розрахунках отримані неправильні результати, на запитання дає неправильні відповіді; припускає принципові помилки у доказах, трактовці понять та категорій. Не володіє основними вміннями та навичками при виконанні практичних задач, потрібна додаткова навчальна робота з дисципліни

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
90 – 100	зараховано
80-89	
70-79	
60-69	
50-59	
1-49	не зараховано

10. Рекомендована література

Основна література

1. Мічурін Є.О. Цивільне право. Альбом схем : навч. посіб. : у 2 ч. Ч. 2 / Є. О. Мічурін, О. Р. Шишка. Вид. 6-те, перероб. Харків : Право, 2022. 250 с..
2. Дзера О.В. Цивільно-правова наука і практика: збірник науково-правових (консультативних, експертних) висновків. Київ: Алерта, 2023. 572 с.
3. Нетипові об'єкти: зб. ст. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2022. 266 с.
4. Васильєв С. В. Підзаконні акти у системі джерел цивільного процесуального права. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2009. № 841. Сер.: Право. Вип. 1 (5). С. 80-85.
5. Васильєв С. В. До питання про систему джерел цивільного процесуального права України. Проблеми цивільного права та процесу: матеріали наук.-практ. інф. [присвяч.

пам'яті професора О. А. Пушкіна] (м. Харків, 22 травня 2010 р.). Х.: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2010. С. 295-297.

6. Позовне провадження: моногр. / за ред. В. В. Комарова. Х.: Право, 2011. 325 с.

7. Міжнародні стандарти у сфері судочинства. К.: Істина, 2010. 488 с.

8. Бичкова С. Спеціаліст як новий учасник цивільного процесу. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 10. С. 12-17.

9. Васильєва-Шаламова Ж. В. Участь у цивільному процесі експерта та спеціаліста. *Бюл. М-ва юстиції України*. 2008. № 5. С. 35-38.

10. Сліпченко О. І. Висновки експертів в справах про компенсацію моральної шкоди. Проблеми цивільного права та процесу: матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 31 травня 2008 р.). Х.: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2008. С. 24-29.

Допоміжна література

1. Мічурін Є.О. Індивідуалізація особи у мережі Інтернет: цивільно-правові аспекти. *Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного, ІТ та Інтернет права*: матеріали Сьомої всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 25 травня 2023 р.). Львів: Юрид. ф-т Львів. нац. Ун-ту ім. І. Франка, 2023. С. 151-155.

2. Галянтич М.К. Житлове право України. К.: Юрінком Інтер, 2007. 528 с.

3. Гриняк А.Б. Цивільно-правовий договір як підстава виникнення права спільної власності фізичних осіб. Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. 176 с.

4. Давидова Н.О. Особисті немайнові права. К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2008. 160 с.

5. Дроб'язко В.С., Дроб'язко Р.В. Право інтелектуальної власності: Навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 2004. 512 с.

6. Заїка Ю.О. Спадкове право в Україні: Становлення і розвиток. К.: КНТ, 2007. 288 с.

7. Кодинець А.О. Право на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг у цивільному праві України: Монографія. К.: ВПЦ Київський університет, 2007. 312 с.

8. Коссак В.М., Якубівський І.Є. Право інтелектуальної власності. К.: Істина, 2007. 208 с.

9. Нецька Л.С., Піцан О.М., Галянтич М.К. и др. Особисті немайнові права інтелектуальної власності творців. Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. 256 с.

10. Новікова В.В. Безоплатні договори у цивільному праві України. Х.: Ксилон, 2008. 137 с.

11. Основи інтелектуальної власності та її захист. Навчальний посібник. Лабезний В.С. та ін. К.: Ліра-К, 2011. 158 с.

12. Примак В.Д. Вина і добросовісність у цивільному праві (теорія, законодавство, судова практика). К.: Юрінком Інтер, 2008. 432 с.

13. Ромовська З.В. Українське цивільне право. Право власності: Підручник. К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. 246 с.

14. Міжнародне приватне право: Загальна частина: підруч. / за ред. А.С. Довгерта і В.І. Кисіля. К. Алерта, 2012. 376 с.

15. Міжнародне приватне право: Особлива частина: підруч. / за ред. А.С. Довгерта і В.І. Кисіля. К. Алерта, 2013. 400 с.

16. Міжнародне торговельне право: навч. посіб. / О.М. Мальський, А.М. Ягольник. К.: Знання, 2005. 595 с.

17. Сакара Н.Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах: моногр. Х.: Право, 2010. 236 с.

18. Міжнародні стандарти у сфері судочинства. К.: Істина, 2010. 488 с.

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. <http://portal.rada.gov.ua/>
2. Офіційне інтернет-представництво Президента України.
<http://www.president.gov.ua/>
3. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. <http://www.kmu.gov.ua/>
4. Офіційний веб-портал органів судової влади України. <http://court.gov.ua/>
5. Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України. <http://www.ccu.gov.ua/>
6. Офіційний веб-сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.
<http://www.ombudsman.kiev.ua/>